

KIS-523 – Gl. *exister* ha deveradoù

(GE – 28 12 96)

I. – EXISTER

Orin an termen eo La. *existe(re)*, *existe(re)* "dont er-maez eus ; gorren diwar ; dont eus ; nodiñ, erzerc'hañ, anadiñ". Merkomp diouzhtu e klot gant ar verb latin ar verb kembraek *hanfod* dre e luniadur (< *han* "diforc'h diouzh, er-maez eus" + *bod*) "to be (from), come (from), issue, spring (from), be derived (from), emanate (from), be descended (from) ; exist, subsist" GPC 1822, hag an hBr. *dianguet* (< *di-* + (*h*)*an* + *uet*) "tu viens hors de, tu quittes" DGVB 137. Hevelep klotidigezh dre al luniadur a donke Br. *hanvout* da vezañ arveret a-gevatal da Gl. *exister*, da nebeutañ evit lod eus e gemeradurioù.

Exister signifie par lui-même qu'une chose a consistance à partir de, c'est-à-dire à partir d'autre chose. Il s'agira de savoir à partir de quoi ce qui *existe* aura son *existence* : à partir du néant, comme le pense Heidegger, à partir des causes, comme le pensaient les scholastiques. *Exister* signifiait pour eux : *ex alio sistere*. (J. Wahl)

Hanvout a dalvez drezañ e unan en deus un dra kantalc'h adalek, eleze adalek un dra all ; da c'houzout eo adalek *petra* e vo hanvoud d'ar pezh a hanvez : *adalek an neant, gouez da Heidegger, adalek an arbennoù, gouez d'ar skolastiked. Evito e talvezze existere kement hag ex alio sistere.*

Un hir a istor eo hini ar c'healioù bet dec'heriet a-hed ar c'hantvedoù gant La. *esse, existere*, Gl. *être, exister*, Sz. *to be, to exist*, Al. *sein, existieren* koulz ha gant o deveradoù pennanv hag adanv. E meur a zegouezh ez eer ouzh an daou verb evel ouzh heñvelsterioù. E *Hamlet*, " *to be or not to be* " zo kevatal da : " *to exist or not to exist* ". Troerion Sant TOMAZ AKWINO a lak alies Gl. *exister* pa gavont La. *esse* en destenn orin. Hogen, e preder hon amzer, ez eus daou zorc'hadur ster bras da Gl. *exister* a c'haller kevenebiñ dre vras evel "bezañ e mod an traoù", "bezañ e mod an den".

I A. – *exister* e mod an traoù

“ E mod an traoù ” ned eo nemet ur skritell heñchañ, rak arloadus e vez ar c'heal-mañ d'an dud ivez pa droer outo ar sell diouzh an erdal. E yezh ar pemdez e reer gant Br. **bezañ (eus)**. Sk. : Br. “ Bez' ez *eus* c'hoazh gwinoù eus ar blizen 1928 ”, Gl. “ Il *existe* encore des vins du millésime 1928 ” ; Br. “ Abaoe ma'z *eus eus* ar bed ”, Gl. “ Depuis que le monde *existe* ”.

[...] non seulement j'*existe*, mais il *existe* d'autres êtres, savoir, les objets de mes sensations. (J.-J. ROUSSEAU)

[...] *nann hepken ez eus ac'hanon, met ouzhpenn ez eus boudoù all, eleze ergorennoù va haeziñ.*

En ur yezh resisoc'h avat hag evit pouezañ war ar c'heal "existere" e reer gant Br. **revout** (< hBr. *rebid* "est, existe" DGVB 294).

Jamais, avant ces derniers jours, je n'avais pressenti ce que voulait dire « *exister* ». J'étais comme les autres [...]. Je disais comme eux « la mer est verte » ; ce point blanc, là-haut, c'est une mouette, mais je ne sentais pas que ça *existait*, que la mouette était une mouette *existante*. (J.-P. SARTRE)

Nepred betek agentaou ne'm boa bet reiz pezh a dalvez « revout ». Me oa evel ar re all [...]. Evelto e lavaren « glas eo ar mor » ; ar pik gwenn, dialaez, zo ur skrev, met ne santen ket edo se o revout, e oa ar skrev ur skrev o revout.

Notomp an arver eus deveradoù diwar *revout* er c'heriadurezh :

Ar gerioù oc'h anadiñ en un dafarad (Gl. *corpus*) a reer anezho **gerioù reveziat** pe **reveziadoù** (Gl. *mots occurrents*, Sz. *running words*). Pep anadadenn eus ur ger a reer anezhi ur **reveziadenn** (Gl. *occurrence*). Troiennoù “ an dregantad eus e **arver reveziat** ” (Gl. “ le pourcentage de son **emploi effectif** ” pe “ le pourcentage de ses **occurrences** ” (sl. KIS-278, La-08, p. 140).

I B. – EXISTER E MOD AN DEN

E preder an 20^t kantved e teskriver da vab den ur mod bezañ piaouel disheñvel krenn diouzh mod bezañ an traoù dre berzh an emouezañ hag ar rezid. D'ar ster-mañ eo bet debarzhet Br. **hanvout**.

Au sens le plus fort, *exister* veut dire accomplir un acte libre et qui nous engage d'une manière absolue. (L. LAVELLE)

Er ster kreñvañ, e talvez hanvout kement ha ren ur gwezh rez hag ouzh hon engwezhiañ a-dralen.

Da bouezañ war arvez rezidek an *hanvout* (“ n’eus kemm ebet etre *hanvout* ha dibab ”, eme J.-P. Sartre e *L’Être et le Néant*, p. 660) en doa ar prederour ouzhpennet un emod d’ar verboù *être* hag *exister* : “ La nécessité pour autrui de *s’exister* comme appartenant à une race, une classe, un milieu. ”, *id.* p. 410). Er-maez a c’hiz eo aet seurt troiennoù hag euver e ve reiñ ur c’hevatal brezhonek dezho.

Eil arvez an *hanvout* eo mod ar bezañ roet d’an traoù e kement ma emouezer outo.

Tout à coup mes yeux se posent sur un panier à papier, et le voilà qui se met à exister. (J. GREEN)

Trumm e par va daoulagad war ur gest paperoù, ha setu hi krog da hanvout.

Da greñvaat an eztaol en doa graet ivez J.-P. Sartre eus *exister* er ster-se ur verb trazeat : “ Cette douleur à mon index gauche, je ne cesse pas de *l’exister* comme mon corps en général. ” Dilezet eo hiziv an arver-se.

Ur gudenn a yezhouriezh a c’hallfe sevel neoazh da envel an kez “mod bezañ roet d’an traoù dre berzh ma emouezer outo ”. An emouezañ a ro d’an traoù ur staelad nad eo ket mui an en-un (an noumen) ha n’eo ket an evit an-un (ar boud emouez) met a emgav savlec’hiet etre an daou (fenomen KANT, an anadenn). Gwell da’m meno derc’hel *hanvout* a-geñver gant ar boud rez hag emouez. Evit ar werc’helezh roet d’an traoù dre emouezañ outo e c’hallfed kinnig Br. **dianvout** — ar rakger *di-* o verkañ an deverañ (er ster en deus da skouer e Br. *dic’hallegadur* "amprest, plakadur diwar ar galleg"). Frazennoù J. GREEN ha J.-P. SARTRE diauc’h a drofed neuze :

Trumm e par va daoulagad war ur gest paper, ha setu hi krog da zianvout ("da zont ganin d’an hanvout").

Al laur-se e’m biz yod kleiz ne baouezan ket a zianvout evel va c’horf dre vras ("a reiñ dezhañ perzh e’m hanvout").

An arver e-kichen ar pennanvioù (-)boud eus ar pennanorioù (-)bout pennanvaet hep kemm skrivadur ne denn ket d’un entremar da lakaat e gwall reizherion 1907 ar brezhoneg ; en eneb, bennozh d’ar re-mañ, dre an daou skrivad e c’hellomp reiñ furm da arvezioù ar preder a rank an aozerion a yezhoù all ijinañ tunioù d’o dec’heriañ : La. *esse/actus essendi*, Gl. *être (entité, essence)/processus d’être*, h.a. (sl. KIS-467, La-10, p. 241).

I C. – L’EXISTER

Evel lavaret uheloc'h, ar skolastiked c'hallek a dro dre Gl. *exister* al La. *esse*, *actus essendi* (gwezh bezañ) da aroueziñ ar bezañ eus ur boud louet. E se e komzont eus “ *l'exister* des objets, de l'homme, de Dieu ”. Maodez GLANNDOUR (STOB. 13 st.) a rae er ster-se gant Br. **bezout**, **bezoud**, eur bet techet da zilezel dre benn ma n'eus ket d'ar verb orioù estreget re *bezañ*, a ve mat o mirout koulskoude da verkañ ar c'hemeradur ledanañ. A-du-rall hon eus gwelet e reer gant Br. **revout**, **revoud** evit kreñvaat ar c'heal dec'heriet gant *bezañ eus*. D'an deologourion da c'houzout ha **bezout** pe **revout** eo an termen kevazasañ en o diskiblezh.

[...] l'exister (*esse*) de l'homme est terminé à l'espèce humaine ; et il en va de même de l'exister (*esse*) du cheval et de n'importe quel autre objet de l'expérience. Au contraire, l'exister (*esse*) de Dieu, parce qu'il n'est pas reçu en un terme récepteur, mais est l'exister (*esse*) pur, n'est limité à aucune valeur de la perfection « existence » (*perfectionem essendi*), mais possède en lui la totalité de l'exister (*totum esse*). (Sant TOMAZ AKWINO, tr. gallek GRENET, in FOULQUIE, *Dict. lang. phil.*, p. 245)

Bezout/revout an den zo termenet da spesad an den ; heñvel dra evit bezout/revout ar marc'h pe forzh pe ergorenn a'r c'hantouezañ. En eneb, bezout/revout Doue, dre ma n'eo ket dastumet en un termen dastumer, dre ma'z eo ar bezout/revout pur, ned eo kantet e talvoud ebet eus klotked ar bezout/revout, a zo ennañ ar bezout/revout en e bezh.

II. – L'EXISTANT

Krouet eo bet ar pennanv-mañ e-kichen Gl. *l'étant* da gevatal da Al. *Seiendes* da aroueziñ nep louet, kement-se hervez kemeradurioù diseurt ar verb Gl. *exister*.

II A. – L'EXISTANT E MOD AN TRAOU

Er ster-mañ e talvez Gl. *l'existant* kement hag "ar pezh a zo evel gwerc'henn gempred". Br. **beziad** g. **-où** (intentadus evel deveret eus *bout* koulz hag eus *bezout*). Adanv keñverek : Br. *beziat* (Gl. *étant*, *existant*, *réel*), e kemm ouzh Br. *bezus* (Gl. *possible*), Br. *ezveziat* (Gl. *absent*), Br. *erveziat* (Gl. *potentiel*, *futur hypothétique*), Br. *disveziat* (Gl. *irréel*). Sl. SADED Yad-0 pp. 4-6 ; La-01 pp. 87-88 ; DOKB. pp. 12-14 ; KIS-068, La-04, pp. 51 hh.

Le temps et l'espace sont de la nature des vérités éternelles qui regardent également le possible et l'*existant*. (LEIBNIZ)

An amzer hag an egor zo a natur gant ar gwirderioù bezhel oc'h angorzhañ kenkoulz ar bezus hag ar beziad.

Heñvel dra evit pouezañ war geal ar werc'hegezh e reer gant Br. **reveziad**. Termen arveret ivez e lavar ar Gwir hag ar C'henwerzh. Sk. : Br. “ Ar *reveziad* pe ar *boniad* zo hollad ar marc'hadourezhioù bezant er stal d'un deiziad lavaret ”, Gl. “ *L'existant*, l'existence ou le stock est l'ensemble des marchandises se trouvant en magasin à une date donnée “. Adanv keñverek : Br. *reveziat* (Gl. *existant*, *actuellement présent*), e kemm ouzh Br. *anreveziat* (Gl. *inexistent*). E lavar ar Brederouriezh e talvez evit an traoù, an dud ha (nemet e ve kavet gwell *beziad*) evit Doue :

Les arbres flottaient [...]. Ils n'avaient pas envie d'*exister*, seulement ils ne pouvaient pas s'en empêcher, voilà [...]. Tout existant naît sans raison, se prolonge par faiblesse et meurt par rencontre. (J.-P. SARTRE)

Edo ar gwez en arneunv [...]. N'o doa ket c'hoant revout, nemet ne oant ket evit mirout, setu. Pep reveziad a vez ganet hep abeg, a drebard dre wanded hag a varv dre zegouezh.

𐀀 ' 𐀀 𐀀 i 𐀀
𐀀 (BOSSUET)

[Ar Verb] zo an hini klok : bez' ez eo ar beziad/reveziad, ar goubadeg, hag ar boud end-eeun.

II B. – L'EXISTANT E MOD AN DEN

Evel gwelet diauc'h e c'haller komz eus mab den er mod hollek, evel ma komzer eus nep gwerc'henn, ha neuze en degouezh-mañ ober anezhañ ur **beziad** pe ur **reveziad** ; pe er mod piaouel oc'h entalañ emouezañ ha rezid, hag ober anezhañ un **hanveziad** g. -où.

L'*existant* choisit et se choisit. (J. WAHL)

An hanveziad a zibab hag a emzibab.

Un alberz ne c'hallan ken reiñ amañ eus ar c'healioù kemplezh dispaket en domani-mañ gant HEIDEGGER. Tremen a rin gant arroudoù eus un destenn a embannis war an divoud.

[Heidegger a] enebas ar *Seiendes* ouzh an *Dasein*. *Seiendes* eo kement tra a ra ar bed, ha mab den e unan e kement ma seller outañ evel tra e-touez an traoù all o trebadout en ur bremañ eeun ; an *Dasein* zo ar bezoud-den, ar vezañs ma c'hell drezi bout bezant ar beziadoù all, ma c'hell drezi dont beziat an diveziat, pa emañ-hi war drehont bepred d'ar beziat [...]. “ *Das Wesen des Daseins liegt in seiner Existenz* ” [frazenn Heidegger, troet e galleg : “ *L'essence du Dasein consiste en son*

existence”] a droomp evel henn : “ *Anien ar bezout-den zo en e hanvout.*” (“ Bezout ha hanvout ”, La-01, pp. 98-100)

Er pennad-hont e troen Al. *Dasein* dre Br. *bezout-den* ; Henry CORBIN, unan eus kentañ troourion HEIDEGGER, a rae gant ar c'hevatal Gl. *réalité-humaine*. Peurliesañ avat an aozerion a sell Al. *Dasein* evel antroadus ha tremenet eo an termen en holl yezhoù (sl. **III B.** pelloc'h).

III. – EXISTENCE

Gant ar pennanv-mañ e kaver an hevelep dasparzh kemeradurioù ha gant ar verb Gl. *exister*. Eus ur ster hollek, skolastikel, e tremener d'ur ster dibarek, arnevez, hanbarus da vab den.

En orin e veze enebet *essentia* (an dra-mañ ≠ un dra all) hag *existentia* (bez' ez eus eus an dra ≠ n'eus ket eus an dra).

Ar brederouriezh arnevez he deus ergorelaet un diaez a oa er brederouriezh kozh e-keñver *essentia-existentia* mab den. An *existentia* eus mab den zo diouti he unan, arbennik kenan. Ar boudoù all zo ar pezh ez int ha n'eus kudenn ebet war ar bezoud pe an na-vezoud anezho, na war savlec'hiadusted ar bezoud anezho ; er bed emaint ha daveennoù diabarzh ar bed zo a-walc'h evit respont d'ar goulennoù war o divoud.

Evit mab den ez eo disheñvel. Mab den zo er bed, met war un dro e c'hell [...] emdennañ eus ar bed en un doare dibarek ez eo an ergorañ hag ivez trehontiñ ar bed [...]. Da heul, bezoud ar bed a zeu da vezañ kudennek tre, kudennekoc'h bezoud mab den ha kudennekoc'h c'hoazh anien (*essentia*) mab den. (KIS-027, La-03, p. 92)

III A. – EXISTENCE ER STER HOLLEK

Ar skolastiked a geveneb *essentia* hag *existentia* : an anien zo natur veizadel un dra, ar boud e galloud ; ar **bezoud** a intentont evel boud e gwered, *ultima actualitas*, a anvomp hiziv ar **revoud** (sl. **I C.** diauc'h). Ent dizave ez eo anveizadeladus an *existentia* ; keal daveat n'eus ken anezhi, pa na c'haller dezevout estreget *bezoud* un dra dibarek.

L'existence se communique à une essence qui la limite à n'être que l'existence de ceci. (P.-G. GRENET)

Bastet e vez ar bezoud d'un anien en kant da vezañ bezoud an dra-mañ.

Bref, il n'y a d'*existence* actuelle que celle des individus ; or, l'intellect ne conçoit que le général ; donc l'*existence* comme telle échappe aux prises de notre intellect. (E. GILSON)

E berr, n'eus a vezoud gweredel nemet hini an hiniennoù [gwell : nemet revoud an hiniennoù] ; hogen, ar c'hefred ne intent nemet an hollek ; ar bezoud dioutañ zo enta e-maez kraf hon c'hefred.

Il faudrait d'abord se demander une fois de plus si nous pensons vraiment l'*existence* — ce qui la convertit en détermination essentielle : d'autre part si nous ne la pensons pas, comment pouvons-nous en parler ? C'est bien là la difficulté centrale, l'espèce d'aporie autour de laquelle nous ne cessons de tourner. (G. MARCEL)

Ret e ve da gentañ emc'houlenn ur wech ouzhpenn ha devezout a reomp ar bezoud evit gwir — ar pezh a ra dezhañ bezañ desavelad boniek : a-du-rall ma n'en devezomp ket, penaos e c'hellomp komz anezhañ ? Eno seder emañ an diaester kreiz, ar meni amforzh ma ne baouezomp ket a zurehellat.

Ar frazenn-mañ diwezhañ a ziskouez an ezhomm a zo eus an termenoù **bezout**, **bezoud** : enni, hag eñ brudet hanvoudelour, e ro Gabriel MARCEL da Gl. *existence* ur ster hollek o tereout ouzh ar preder skolastikel koulz ha d'an damantoù arnevez.

III B. – EXISTENCE E MOD AN DEN (ER BREDEROURIEZH)

Da zegas amañ e ve kement a zo bet lavaret diaraok dindan **I B.** ha **II B.** E glokaat a rin dre venegiñ un arroud eus “ Avant-propos du traducteur ” gant Henry CORBIN e derou an droidigezh¹ a reas diwar *Was ist Metaphysik*, kentel enkreriañ roet gant HEIDEGGER e Skol-veur Freiburg im Breisgau e 1929.

Il nous faut absolument distinguer en français, par une modification orthographique, le rapport spécifique de l'*Existenz* à l'égard du *Dasein*. Nous ne pouvons dire simplement « existence » ; ce terme sera réservé aux « existants » en général (au sens du problème classique du rapport entre l'essence et l'existence) [...]. Pour traduire *Existenz*, nous écrivons toujours *existence* (avec un *a*, nom d'action tiré du participe) et chaque fois que nous voudrions signaler cette modalité propre de la réalité-humaine, nous écrivons *ex-sistance* ; quant au verbe de cette *existence*¹, nous lui réserverons sa forme étymologique « exsister » (*exsistere*) (p. 14).

¹ *Qu'est-ce que la Métaphysique ?* Coll. Les Essais, Gallimard, 1951.

¹ Lenn a reer *existence* en embannadur Gallimard. Kredet 'm eus divankañ.

Ret groñs eo dimp diforc'hiñ e galleg dre un daskemm skrivadur keñver spesadel an Existenz ouzh an Dasein. Ne c'hellomp ket lavarout plaen « existence » ; miret e vo an termen-mañ evit an « existants » er ster hollek (hini ar c'heñver klasel etre an anien hag ar bezoud). Evit treiñ Existenz, e skrivimp bepred existence (gant un a, anv ober tennet eus al ledverb) ha bewech ma fello dimp pouezañ war ar vodelezh-se piaouel d'ar bezout-den, e skrivimp ex-sistance ; evit ar verb eus an kez exsistance e virimp dezhañ e furn c'herdarzhel « exsister » (exsistere).

War a hañval, n'o deus ket dreistbevet ar skrivadoù ijinet gant H. CORBIN en e droidigezh graet e 1937 ha kevarc'het gant HEIDEGGER e unan². En tu all da brepoz an notenn-mañ emañ klask kevatalioù brezhonek da holl gealioù HEIDEGGER — forzh penaos e rafe diouer din an anaoudegezh don rekis eus e brederouriezh. D'ar muiañ e pourchasan un danvez a c'hallo talvout d'an droerion : Br. *hanvout*, *hanvoud*, *hanveziat*, *hanveziad*, *hanveziadezh*, h.a. Evit Al. *Dasein*, aet gant CORBIN da Gl. *réalité-humaine*, troidigezh nagennet gant BEAUFFRET ha HEIDEGGER da heul, a ro MUNIER Gl. *être-là*³ da gevatal dezhañ, a dremen MARTINEAU hag ul lod bras a aozerion all gant e amprestañ digemm. Ken ankevazas all eo va Br. *bezout-den*, re anat.

III C. – EXISTENCE E MOD AN DEN (E YEZH AR PEMDEZ)

Daou gemeradur en deus an termen er ster-se :

~ ur c'hemeradur daveat : “ l'existence de qqu. ”, eleze e vuhez en he fadelezh, he amveziadoù, he darvoudoù, e berr, en he aoz (sl. KIS-470, La-10, p. 257).
Br. **buhez b.**

² En droidigezh diembann (da heul ar veto lakaet war he embannadur gant piaouer ar gwirioù, Gallimard) eus *Sein und Zeit* a reas Emmanuel MARTINEAU e 1985 ne gaver nemet ar skrivad Gl. *existence*. Merkomp evelkent e ra HEIDEGGER e-unan en e lizher da Jean BEAUFRET, *Über den Humanismus* (1946), gant ar skrivadoù Al. *Existenz*, *Eksistenz*, *Ek-sistenz*, *Eksistent*, *Ek-sistieren* bet troet a-getep gant Roger MUNIER (*Lettre sur l'Humanisme*, Aubier, 1964) : Gl. *existence*, *eksistence*, *ek-sistence*, *eksistant*, *ek-sister*.

³ En e lizher eus an 23 Du 1945 e skriv HEIDEGGER da BEAUFRET : “ « Da-sein » ist ein Schlüsselwort meines Denkens und daher auch der Anlass zu grossen Missdeutungen. « Da-sein » bedeutet für mich nicht so sehr « me voilà ! » sondern, wenn ich es in einem vielleicht unmöglichen Französisch sagen darf : être le-là.” (“ « Da-sein » zo ur ger alc'houez eus va dezevout ha war se e ro tro da dreuzintentoù grevus. « Da-sein » ne dalvez ket kement-se evidon « me voilà ! » hogen, mard an en ur galleg dic'hallus marteze : être le-là.”)

À la mesure de nos *existences*, les montagnes et les astres paraissent un modèle de majestueuse fixité. (TEILHARD DE CHARDIN)

E-skoaz hon buhezioù e hañval ar menezioù hag ar stered bezañ ur patrom a sonnded veurdezus.

L'*existence* d'une très jolie femme ressemble à celle d'un lièvre le jour de l'ouverture. (P. MORAND)

Buhez ur vaouez vraw tre zo heñvel ouzh hini ur c'had da zeiz kentañ ar chase.

~ ur c'hemeradur dizave : "les existences", eleze ar boudoù louer, an dud pergen gant kennotadur an aoz ez eo o hini. Br. **buhez b.**

Pourquoi tant d'*existences*, puisqu'elles se ressemblent toutes ? A quoi bon tant d'arbres tous pareils ? Tant d'*existences* manquées et obstinément recommencées. (J.-P. SARTRE)

Perak kellies a vuhezioù pa'z int heñvel an holl kenetrezo ? Da betra kellies a wez holl hevelep ? Kellies a vuhezioù c'hwitet hag aheurtet da adkregiñ.

IV. – EXISTENTIEL

Ur steriegezh vodennek zo d'an termen-mañ p'en arverer a-geñver gant holl generadurioù Gl. *existence*.

IV A. – EXISTENTIEL A-GEVENEP DA ESSENTIEL

O tesellout ar c'healioù "bezañ eus"/ "na vezañ eus" ha n'eo ket "bezañ henn"/ "bezañ un dra all". A genstur e keveneber ar *barnadoù a revoud* (Gl. *jugements existentiels*) ouzh ar *barnadoù ardaoliñ* (Gl. *jugements d'attribution*). Seurt selledoù a ampleg pennaenn an arun (sl. KIS-515, La-11, pp. 39-52), pennaenn an trede ezlakaet pergen, eleze loadur an eztaoler er werc'helezh darbennet gant ar Boelloniezh evel m'he anavezet er Jedoniezh hag er Ouezoniezh klasel. Br. **revoudeh, revoudek.**

Pour qu'une proposition attributive puisse être convertie en proposition *existentielle*, il faut que la copule y soit subrepticement douée d'une valeur *existentielle*, qu'elle ne peut avoir sans cesser d'être copule. (E. GILSON)

Evit ma ve amdroet un erganad ardaoliñ en un erganad a revoud e rank an ereenn gounit a-zirgel un talvoud revoudek, pezh na c'hell bezañ hep ma paouezfe a vezañ ereenn.

Le principe d'identité a une signification non seulement « essentielle » ou copulative (« tout être est ce qu'il est »), mais aussi et d'abord « existentielle » (« ce qui existe existe »). (J. MARITAIN)

Pennaenn an hevelepted zo dezhi ur ster nann hepken « hennadel » pe ereel (« pep boud zo ar pezh ez eo »), met ivez ha da gentañ « revoudek » (« pezh a revez a revez »).

Prizius eo frazennoù evel houmañ gant MARITAIN evit merkañ harzoù ar Boelloniezh ha, dreist-holl, an drabedoniezh diazezet warni.

IV B. – *EXISTENTIEL* E MOD AN DEN (ER BREDEROURIEZH)

Al *existentiell*, *existenziell*. Sl. **I B.**, **II B.**, **III B.** diauc'h, eleze ar c'hemeradurioù oc'h entalañ emouezañ ha rezid. En devoud, er ster-mañ e tave Gl. *existentiel* d'al luskad prederel ha lennegel a reas berzh e dekvloaziadoù kreiz an 20^t kantved. Br. **hanvoudel**, **hanvoudek**.

Un théâtre réaliste n'est pas *existentiel* s'il ne pose pas l'être comme liberté. (M.-M. DAVY)

Ur c'hoariva beziadek ned eo ket hanvoudek ma ne zod ket ar boud evel rezid.

IV C. – *EXISTENTIEL* E MOD AN DEN (E YEZH AR PEMDEZ)

En arverioù-mañ e tave Gl. *existentiel* d'an den e beziadegezh e vuhez, o kennotañ moarvat ar mennozioù lakaet diouzh ar c'hiz gant prederourion ha lennegourion an 20^t kantved (kennotet gant keal “aoz mab den”), o chom stiet koulskoude war ar buhezadoù hiniennel. Kentoc'h eget ur ster resis e ranker gwelout amañ ur skalfad durc'hadurioù ster dispis pe dispisoc'h. Br. **buhez**, **buhez**, **buhezañ**, **buhezadel**, h.a.

L'histoire est une aventure spirituelle où la personnalité de l'historien s'engage tout entière ; pour tout dire, elle est douée, pour lui, d'une valeur *existentielle*. (H. MARROU)

An istorouriezh zo un avantur speredel ma vez engwezhiet personelezh an istorour en he fezh ; en ur ger, ez eus dezhi evitañ un talvoud buhez.

[...] l'analyse *existentielle* pour laquelle nature, toi, moi et tout le reste ne sont que des aspects, des parties ou des phases d'une réalité à éprouver dans son mouvement indivisible. (LE SENNE)

[...] *an dezrann buhezadel nad eo evitañ natur, te, me hag ar peb all nemet arvezioù, parzhioù pe lankadoù ur werc'helezh da vuhezañ en he lusk anrannadus.*

« *Existentiel* » aujourd'hui, comme « organique » au temps d'Auguste Comte, « vital » à celui de Bergson, est un de ces adjectifs saisonniers, chargés de résonances vagues, mais passionnantes à leur date — qu'un changement de perspective rend historiques. Alors, et dorénavant, ils servent à dater une époque. (J. MONNEROT)

« *Existentiel* » hiziv, evel « organique » e grez Auguste Comte, « vital » e grez Bergson, zo eus ar seurt-se a adanvioù koulzaddek, barr gant dassonioù dispis, entanus en o amzer — o vont hanezel pa gemm an diarsell. Diwar neuze e talvezont da adegañ ur mare.

IV D. – *EXISTENTIEL ER JEDONIEZH*

Er Jedoniezh e talvez an arouez \exists kement ha "bez' ez eus", "beziat eo" ; ober a reer anezhañ *arouez ar veziadelezh* pe **arouez veziadel** (Gl. *symbole existentiel*). Ar c'henstroll $\exists x$ an anver *kementader beziadel* pe *kementader darnerdalat* un argemmenn x hag a lenner : "beziat eo x hevelep ma" (sl. KIS-496, La-10, pp. 371 hh.).

V. – *EXISTENTIAL*

An amprest gallek-mañ diwar an termen Al. *existenzial* krouet gant HEIDEGGER a vez arveret evel pennanv hag adanv.

~ evel pennanv, Al. *Existenzial*, Gl. *existential*, ls. : *existenciaux* a zespizer : "elfenn amparus da voud an Dasein", a-gevenep da Gl. *catégorie* (Br. *rummenn*) oc'h arouezañ elfennoù amparus da voud ar beziadoù estreget an Dasein. Hekleviñ a ra ar ger ouzh ar pennanv skolastikel La. *universalia*, Gl. *universaux*, Al. *Universalien*, Br. *hollerdaladoù* (sl. KIS-496, id., ibid.). A se e kinnigan ober e brezhoneg gant **hanvoudad**, ls. : **hanvoudadoù**.

~ evel adanv ez arverer Al. *existenzial*, Gl. *existential* da arouezañ kerzhed ar prederour o tezrannañ hanvoud mab den war-benn diraez ar boud. HEIDEGGER en

deus bepred adanvet en doare-se e brederouriezh ha graet anezhi ur *voudoniezh*. O korvoiñ an heñvelder a zo etre savlec'hiadur dezeverezh HEIDEGGER e-keñver an hanvoud ha savlec'hiadur an drabedoniezh e-keñver ar bed, e kinnigan ober gant Br. **trahanvoudel**. Al. *existenziell*, Gl. *existentiel* ha Br. *hanvoudel* a arverer en eneb da zoareañ un dezrann eus an hanvoud war-benn e anaout ennañ e unan, evel ma ra prederouriezh Karl JASPERS da skouer.

Dans les deux cas, il s'agit d'une analyse de l'existence humaine ; mais la première est *ouverte*, pourrait-on dire, orientée vers une doctrine générale de l'être, tandis que l'autre est *close*, fermée sur soi, l'analyse de l'existence humaine et de ses possibilités concrètes étant pour Jaspers le premier et le dernier mot, le commencement et *la fin* de la philosophie. (R. VERNEAUX)

En daou zegouezh ez eus un dezrann eus an hanvoud ; hogen an eil zo *digor*, a lavarfed, durc'haet etrezek ur gelennadurezh hollek eus ar boud, tra ma'z eo *kloz* egile, serr warnañ e unan, dezrann an hanvoud hag e c'hallusterioù louereel o vezañ evit Jaspers ar ger kentañ ha diwezhañ, penn kentañ *ha finvez* ar brederouriezh.

VI. – EXISTENTIALISER, DÉSEXISTENTIALISER

Er preder klasel ma seller an anien evel ar boud e galloud hag ar bezoud evel ar boud e gwered (sl. III A. diauc'h), e tec'hmeget senario ar bezoud hep anien war anienekaat hag an anien hep bezoud war vezoudekaat koulz hag an argerzhioù gin. Br. **bezoudekaat**, **divezoudekaat**.

Ce n'est pas à l'essence qu'il appartient de *s'existentialiser*. C'est plutôt à l'existence qu'il convient de *s'essentialiser*. (L. LAVELLE.)

Neo ket d'an anien e piaou bezoudekaat. D'ar bezoud eo kentoc'h da anienekaat.

À partir du moment où, cédant à sa pente naturelle, la raison *désexistentialise* l'être, la notion qu'elle s'en forme restant existentiellement neutre, il devient indifférent à sa définition que l'être existe ou n'existe pas. (E. GILSON)

Diwar ma krog ar poell, dre bleg e natur, da zivezoudekaat ar boud, ar c'heal danzeet anezhañ o chom neptu ent vezoudelel, ez a digas d'e zespizerezh e ve pe ne ve ket eus ar boud.

Une différence profonde sépare donc les ontologies de l'essence de celle qui refuse de la *désexistentialiser* et, pour ainsi dire, de la dévitaliser. (E. GILSON.)

Kemm don zo enta etre boudoniezhoù an anien hag an hini a nac'h he divezoudekaat ha, koulz lavarout, he divuhezekaat.

VII. – EXISTENTIALISME

Br. **hanvoudelouriezh**. Bodad redennoù prederel ha lennegel eus kreiz an 20^t kantved (etre 1940 ha 1960, lakaomp) diwanet e dastaol ouzh reizhiadegezh ha goubaregezh ar sevenadur klasel. He gwrizioù oa bet al luskadoù romantel ha surrealour e tu an arz hag, e tu ar preder, holc'hadoù KIERKEGAARD kreizet war vuhezadur an hinienn ha HUSSERL gant e erlev “distreiñ d'an traoù o-unan”. D'he fennoù stell e venne sellout Karl JASPERS (1883-1969), Gabriel MARCEL (1889-1973), Jean-Paul SARTRE (1905-1980), Maurice MERLEAU-PONTY (1908-1961). Hemañ diwezhañ, anadenoniour kentoc'h, a bellae ken abred ha 1948 diouzh damantoù an hanvoudelourion. Evit HEIDEGGER, evel hon eus gwelet, daoust d'al levezon vras en doe war devezourion al luskad, SARTRE dreist-holl, a zistaolas bepred ar skritell hanvoudelour.

Volontiers nous appellerions de ce nom [*existentialisme*] tout effort de *pensée concrète* et descriptive *centrée sur l'homme*, par opposition à la pensée abstraite de la philosophie rationnelle, qui procède par logique, construit un système d'idées, et englobe *l'univers* entier dans son effort d'explication. (R. VERNEAUX)

A-walc'h e lakfemp an anvad-se [hanvoudelouriezh] war nep striv d'an devezout louereel ha deskrius kreizet war an den, a-gevenep d'an devezout goubarel, hini prederouriezh ar poell, oc'h argerzhañ dre boellouriezh, oc'h adeiladiñ ur reizhiad vennozioù, oc'h engronnañ an hollveziad a-bezh en e strivad displegañ.

An distro d'an den evel d'al louer pennañ ma n'eo ket nemetañ ne vankas ket da zec'han ur reverzhi er speredoù. Mar deue ar bezoud, an hanvoud kentoc'h, gwelloc'h c'hoazh : an hanveziadoù, da gemer al lec'h kreiz er preder, penaos devezout an anien ? D'an aters-mañ ez ae respontoù ar gempredidi diouzh ur skalfad ledan. Reoù a stade diwanidigezh ar remziad nevez a brederourion nemet, en ur c'hoari war ster ar ger *existentialisme*, a chome feal d'ar gelennadurezh klasel dreist pep tra.

Disons tout de suite qu'il y a deux manières d'entendre le mot *existentialisme*. Dans un cas, on affirme la primauté de l'existence, mais comme impliquant et sauvant les essences ou natures, et comme manifestant une suprême victoire de l'intelligence et de l'intelligibilité — c'est ce que je considère comme l'*existentialisme* authentique. Dans

l'autre cas, on affirme la primauté de l'existence ; mais comme détruisant ou supprimant les essences ou natures, et comme manifestant une suprême défaite de l'intelligence et de l'intelligibilité — c'est ce que je considère comme l'*existentialisme* apocryphe : celui même d'aujourd'hui. (J. MARITAIN, *Court traité de l'existence et de l'existant*, 1947)

Lavaromp diouzhtu ez eus daou zoare da intent ar ger hanvoudelouriezh¹. En un degouezh, e haerer kentegezh ar bezoud, hogen evel en ur emplegañ hag en ur saveteiñ an anienoù pe naturioù, hag evel oc'h erzerc'hañ gourzrec'h ar reiz hag ar veizadusted — a zo ar pezh a sellan evel an hanvoudelouriezh diles. En degouezh all, e haerer kentegezh ar bezoud, hogen evel en ur zistrujañ pe en ur freuzañ an anienoù pe naturioù, hag evel oc'h erzerc'hañ gourfaezhadur ar reiz hag ar veizadusted — ar pezh a sellan evel an hanvoudelouriezh avoutr : hini hiziv end-eeun.

Re all, en eneb, a wele el luskad nevez ur striv yac'hus, un distro d'al louer — en ur verkañ n'eus nemet an domazouriezh, prederouriezh ar boud louer, a oa e-tailh da gompzañ ar c'henniñv etre hanvoudelouriezh hag anienelouriezh.

On dit parfois que l'*existentialisme* contemporain doit son succès au caprice d'une mode passagère. Nous n'en croyons rien. Pour la première fois depuis longtemps, la philosophie se décide à parler de choses sérieuses. (E. GILSON, *L'être et l'essence*, 1948)

A-wechoù e lavarar e ra berzh an hanvoudelouriezh kempredel bennozh da froudenn ur c'hiz verbad. Hon meno n'eo ket. Evit ar wech kentañ abaoe pell ez eo mennet ar brederouriezh da gomz eus traoù sirius.

Rapportés au réalisme de l'être, l'*existentialisme* et l'essentialisme font figure d'abstractions opposées dont on peut dire qu'elles sont également arbitraires. (E. GILSON, id.)

A geñver da werc'hegezh ar boud ez anad an hanvoudelouriezh hag an anienelouriezh evel goubaroù kevenep a c'haller lakaat da gen tidek.

Hogen pehini oa kelennadurezh an hanvoudelourion o-unan ? Hervez HEIDEGGER — lavaromp c'hoazh e tistaole an hanvoudelouriezh evitañ da vezañ evel al “ al lusker dilusk ” anezhi — emañ anien an den loet en e hanvoud (“ *Das Wesen*

¹ Un diaester zo d'an troour en destenn-mañ. Mar komz MARITAIN eus al luskad *hanvoudelour* kempredel e talc'h da intent an *existence* e ster ar skolastik, eleze evel *bezoud*. Alese un disklot anhepkoradus etre an termenoù brezhonek. Un diskoulm all e vije bet derc'hel *hanvoudelouriezh* evit ar reveziadenn gentañ ha luniañ evit an div all an termen *bezoudelouriezh*, kevazasoc'h diouzh ambred an aozer.

des Daseins liegt in seiner Existenz ”). Evit SARTRE emañ an hanvoud da gentañ, pep den o savelañ e anien a eil lañs dre embreger e rezid.

Tout objet a une essence et une existence. Une essence, c'est-à-dire un ensemble constant de propriétés ; une existence, c'est-à-dire une certaine présence effective dans le monde. Beaucoup de personnes croient que l'essence vient d'abord et l'existence ensuite [...]. Cette idée a son origine dans la pensée religieuse [...] : pour tous ceux qui croient que Dieu créa les hommes, il faut bien qu'il l'ait fait en se référant à l'idée qu'il avait d'eux [...]. *L'existentialisme* tient, au contraire, que chez l'homme — et chez l'homme seul — l'existence précède l'essence.

Cela signifie tout simplement que l'homme *est* d'abord et qu'ensuite il est ceci ou cela. En un mot, l'homme doit se créer sa propre essence. (J. -P. SARTRE, in *Action*, 29 Kerzu 1944)

Pep ergorenn he deus un anien hag un hanvoud. Un anien, eleze un teskad arstalek a berzhioù ; un hanvoud¹, eleze ur vezañs werc'hek bennak er bed. Kalz tud a gred e teu an anien da gentañ hag an hanvoud da c'houde [...]. Mennoz hennezh dinaouet eus ar preder relijiel [...]: evit neb a gred e krouas Doue an dud, dav mat e voe dezhañ e ober diouzh ar mennoz en doa anezho [...]. An hanvoudelouriezh a laka, en eneb, e vez gant an den — ha gant an den hepken — an hanvoud o tont kent an anien.

Ken eeun ha tra e talvez kement-se ez eus eus an den da gentañ ha goude ez eo henn pe henn. En ur ger, e rank an den krouiñ e unan e anien.

War Gabriel MARCEL e lakaed ar skritell “ hanvoudelour kristen ”, hep e asant evit an termen kentañ. An un tra a rae eus e feiz kristen hag eus e stourm a-du gant an den louer enep d'ar gouzrec'h goubarel. E reizhiad oa dezhi tri blein : an enkreudañ, an emziviz hag ar c'hevrin.

Être incarné, c'est apparaître comme corps, comme ce corps-ci, sans pouvoir s'identifier à lui, sans pouvoir non plus s'en distinguer — identification et distinction étant des opérations corrélatives l'une de l'autre, mais qui ne peuvent s'exercer que dans la sphère des objets. (G. MARCEL)

¹ Ur wech ouzhpenn e lak ar brezhoneg da anadiñ forc'hellegezh ar Gl. *existence*, arveret gant SARTRE e unan gwech gant ar c'hemeradur "bezañ eus, bezout", gwech gant ar c'hemeradur "dont er-maez eus, hanvoud". Ken e teu (disoc'h, na souezho den, eus kedvuhez ar yezhoù) Br. *hanvoud* da wiskañ ur ster gwan "revout a-ziforc'h" hag ur ster kreñv "dont er-maez eus, bout en ezsav (Al. *Ekstase*)".

Bezañ enkreudet eo naouiñ evel korf, evel ar c'horf-mañ, hep gallout emhevelebiñ outañ, hep gallout kennebeut emziforc'hiñ dioutañ — emhevelebiñ hag emziforc'hiñ o vezañ gwezhadoù kendaveek, na c'haller embreger avat nemet e kant an ergorennoù.

Plus nous saurons reconnaître l'être individuel en tant que tel, plus nous serons orientés et comme acheminés vers une saisie de l'être en tant qu'être. (Id.)

Seul vui ma ouezimp anaout ar boud hiniennel e kement ha henn, seul vui e vimp durc'haet hag evel dehentet etrezek dec'havaelañ ar boud e kement ha boud.

Le problème est quelque chose qui barre la route. Il est tout entier devant moi. Au contraire, le mystère est quelque chose où je me trouve engagé, dont l'essence est, par conséquent, de n'être pas tout entier devant moi. (Id.)

Ar gudenn zo un dra bennak a parl an hent. Emañ dirazon en he fezh. En eneb, ar c'hevrin zo un dra bennak ma emaon engwezhiet, a zo e anien, dre se, na vezañ en e bezh dirazon.

Menegomp amañ Maurice MERLEAU-PONTY a c'houzañve bezañ renket e-touez an hanvoudelourion — marteze en askont eus e liammoù personel gant Jean-Paul SARTRE. Perzh en devoe dreist-holl el luskad anadennoniour. Diwar an derou e tistaolas an divrannoñ sartrek boud-neant koulz ha prederouriezh an emouezañ hag ar me trehontel, alc'houez hentenn HUSSERL. E oberennoù dalif, *Le visible et l'invisible* pergen, nebeut korvoet c'hoazh, a zleer loañ en diahont, lavarout a rafen kentoc'h en diagiz da holl brederouriezhoù hon amzer.

[...] une philosophie phénoménologique ou existentielle se donne pour tâche, non pas d'expliquer le monde ou d'en découvrir les « conditions de possibilité », mais de formuler une expérience du monde, un contact avec le monde qui précède toute pensée *sur* le monde. (MERLEAU-PONTY, *Sens et non-sens*, 1948)

Ur brederouriezh anadennoniel pe hanvoudel a gemer da boellad, n'eo ket displegañ ar bed na dizoleiñ « amplegadoù e vezusted », hogen dezgeriañ ur c'hantouezañ bed, ur c'heharzañ bed rakvezant da nep devezout war ar bed.